

NORMAS ORTOGRÁFICAS DEL GALLEGO-ASTURIANO

Secretaría Lingüística del Navia-Eo
INSTITUTO NA ACADEMIA DE LA LINGUA ASTURIANA

NORMAS ORTOGRÁFICAS DEL GALLEGO-ASTURIANO

ACADEMIA DE LA
LLINGUA ASTURIANA

GOBIERNU DEL
PRINCIPAU D'ASTURIES

NORMAS ORTOGRÁFICAS DEL GALLEGO-ASTURIANO

OS LLIBROS D'ENTRAMBASAUGUAS

NORMAS ORTOGRÁFICAS DEL GALLEGO-ASTURIANO

Secretaría Lingüística del Navia-Eo

INXERTA NA ACADEMIA DE LA LLINGUA ASTURIANA

UVIÉU

2007

Col axuda del Gobierno del Principao d'Asturias

Edita

ACADEMIA DE LA LINGUA ASTURIANA
SECRETARÍA LINGÜÍSTICA DEL NAVIA-EO
Apartao 574, Uviéu

© Academia de la Llingua Asturiana

Imprenta
Asturgraf

ISBN
978-84-8168-443-8

Depósito Llegal
As-3.324/07

ÍNDIZ

Introducción	9
Empezo á edición de 1993	11
1 FONÉTICA	13
1.1 As lletras	13
1.2 As consonantes	14
1.3 As vocales	15
1.4 Os grupos consonánticos cultos y semicultos	16
1.5 El acento	17
2 MORFOLOXÍA	21
2.1 El artículo	21
2.2 El nome y el adxetivo	21
2.2.1 El xénero	21
2.2.2 El número	23
2.3 Os pronomes personales	24
2.4 Os demostrativos	26
2.5 Os posesivos	26
2.6 Os numerales	27
2.7 Os indefinidos	28
2.8 Os relativos	29
2.9 Os interrogativos y exclamativos	30
2.10 El verbo	30
2.11 El adverbio	54
2.12 As preposicióis	57
2.13 As conxuncióis	58
2.14 Prefixos y sufijos	59
3. SINTAXIS	61
3.1 Apostrofación	61
3.2 Contracción	62
3.3 Sonidos finales de formas verbales	64

INTRODUCCIÓN

Estas *Normas ortográficas del gallego-asturiano* qu' agora presentamos tán basadas na *Proposta de normas ortográficas y morfolóxicas del gal(l)ego-asturiano*, publicada nel ano 1993 pola Dirección Rexonal d'Educación da Conseyeiría d'Educación, Cultura, Deportes y Mocedad del Principao d'Asturias. El documento nacéu como úa proposta a os falantes de gallego-asturiano amañada por un equipo de profesores y profesoras da zona¹ dirixidos polos filólogos Ignacio Vares García y José García García cúa coordinación del Servicio de Política Llingüística.

Catorce anos despóis, el cultivo escrito del eonaviego é úa realidá clara. Son cada vez máis as asociacióis y os particulares qu'escriben nesta llingua y que lo fain seguindo estas normas. A propia actividá editorial da Secretaría Llingüística del Navia-Eo, cúa súa revista *Entrambasauguas* como publicación máis emblemática, é úa búa mostra d'ello. Hoi máis que nunca, condo aumenta el interés da xente por ter úa normativa básica cúa qu'escribir a súa fala familiar, fíase necesario anovar aquela obra da que, por outro llaio, xa era imposible atopar máis exemplares. Ben entidades y escritores eonaviegos vían reclamando á Secretaría Llingüística del Navia-Eo que publicara, xa con carácter normativo, el documento. Dando resposta a esa petición, el Academia de la Llingua Asturiana, en xunta feita el seis d'outubre de 2006, acordóu fer oficiales estas *Normas ortográficas del gallego-asturiano*.

¹ El equipo, «Grupo de trabajo prá investigación didáctica y normativa», compoñíanlo M.ª Concepción Alonso García-Junceda, Elena Álvarez Posada, M.ª Luz Fernández González, M.^a del Mar Fernández Vázquez, Juan José García Rodríguez, Dorotea Gión García, M.ª Cruz González Fernández, Ángel Manuel González García, Zulema Jaquete Fernández, Violeta Moreda Castrillón, Consuelo Osorio Carrelo, M.^a del Carmen Pérez García, M.ª Edelmira Pérez López, Cecilia Rodríguez Rodríguez y Xosé Miguel Suárez Fernández.

Anque a empezos dos anos noventa del siglo pasao, conde se redactaron as *Propostas*, había ben información dialectal sobre a llingua eonaviega –della editada y della inédita–, einda queda abondo por conocer sobre a repartición esacta dos sous fenómenos fonéticos, morfosintácticos y léxicos. Investigacións en curso ou trabayos futuros han a botar máis lluz y deixar afinar miyor al hora de posibles revisións d'esta normativa. Pol momento, estimóuse qu'el prioritario era qu'a xente podera dispoñer d'úa edición nova das normas con us axustes mínimos. Pra eso el Academia de la Llingua Asturiana, a través da súa Secretaría Llingüística del Navia-Eo, fexo úa relectura del documento orixinal pra revisar posibles erratas ou desaxustes, miyorar a exemplificación y amañar equivococ advertidos á lluz da información dialectal que se ten agora y que daquela nun se tía.

A publicación d'estas *Normas ortográficas del gallego-asturiano* quer axudar nel camín de recuperación y normalización llingüística que, da mao dos sous falantes y usuarios, lleva xa un bon treito andao y que, como quedóu demostrao nestos anos, quer seguir avante.

EMPEZO Á EDICIÓN DE 1993

Esta proposta de normas ortográficas pral ga(l)lego-asturiano intentóu escoyer as solucióis máis estendidas y usadas y, a un tempo, recuperar solucióis veyas que, anque muitas en desuso, son as orixinales y polo tanto nun podemos esqueice(l)las se queremos manter a personalidá da nosa (l)lingua.

Estas normas pretenden ofrecer á xente que quira escribir a súa fala, úa ferramenta cua que representar dafeito os sous rasgos (l)lingüísticos. Pra eso, quixéronse dar us conseys abertos y respetuosos cuas particularidades locais mais sin perder de vista as solucióis normativas del ga(l)lego y tamén del asturiano.

Nun é esta úa gramática descriptiva nin asina foi pensada. Recoyéronse muitas das formas, destacando as máis usadas anque anotando outras posibilidades a pé de páxina. Así todo, al hora de redactar en ga(l)lego-asturiano estas normas, resultóu inevitable escoyer úas ou outras solucióis d'entre as que se brindan. As que s'usaron na redacción del texto son máis variantes de falantes que de zonas xeográficas. A única diferencia (l)lingüística que sí supoñía escoyer úa zona ou outra del Navia-Eo –a palatalización de -L- y -LL- (l)latinas– resolvéuse nel texto con un convencionalismo gráfico pensao namáis pra esta publicación: *(l)l*. Han ser os usuarios individuais os que, según el sou gusto ou procedencia xeográfica, escoyan *l* ou *ll* pra escribir en ga(l)lego-asturiano.

I. FONÉTICA

I.1 As lletras

El gallego-asturiano ten este alfabeto:

GRAFÍA	NOME	FONEMA
a	a	/a/
b	be	/b/
c	ce	/θ/, /k/
ch	che	/tʃ/
d	de	/d/
e	e	/e/, /ɛ/
f	efe	/f/
g	gue	/g/
h	hache	—
i	i	/i/
l	ele	/l/
ll	elle	/λ/
m	eme	/m/
n	ene	/n/
ñ	eñe	/ɲ/
o	o	/o/, /ɔ/
p	pe	/p/
q	cu	/k/
r, rr	erre	/r/, /r/
s	ese	/s/
t	te	/t/
u	u	/u/
v	uve	/b/
x	xe	[ʃ]
y	y grego	/j/, /i/
z	ceta	/θ/

1.2 As consonantes

1.2.1 El fonema /b/ pódese representar polas lletras *b* ou *v*, según estas regras:

a) Escríbese *b* ou *v* condo el étimo da palabra lo aconséyese así; d'este xeito escribiremos:

baxar, berro, vecín, verquer, vergonza

b) Escríbese *b* delante das consonantes *r* y *l*.

c) Pode escribirse *b* condo nun haxa seguridá etimolóxica.

d) Escríbense tamén con *b* dalgúas palabras que, anque van contra a etimoloxía, veín escribíndose así na nosa tradición lliteraria: *boda, bolo - abolo, abogao...*

1.2.2 El fonema /θ/ represéntase por *c* delante d'*e* y *i* y por *z* delante das demais vocales y en acabo de palabra:

cinza, cedo, centén, cincho, cियो

zarrar, zume, zoco, reiz, meiz, rapaz

1.2.3 El *h* nun se pronuncia y manténse nos casos en qu'así lo aconséyese a súa etimoloxía:

home, hoi, horto, pero irmao, ombro, óso

1.2.4 El fonema /λ/ represéntase por *ll*. El uso d'este fonema, condo é procedente del -L- Y -LL- llatinos, ten diferente frecuencia entre el Navia y el Eo. Na parte oriental úsase tanto en empezo de palabra (*lleite, llobo, llargo, llacón*) como en posición intervocálica (*aquella, allumar, estrella*). Na parte occidental el resultao pra esos mesmos grupos llatinos foi /l/ (*leite, lobo, largo, lacón, aquela, alumar, estrela*). Así y todo, núa zona d'esta parte occidental el fonema /λ/ dáse, pero como resultao dos grupos llatinos LJ, K'L, G'L (*muller, ollo, cuallar*) (ver epígrafe 1.2.5).

1.2.5 El fonema /j/ represéntase por *y*:

coyer, trabayar, mayo, muyer, yelso, díxoye, fixéronyas

En búa parte da zona Navia-Eo, os resultaos dos grupos llatinos LJ y K'L, G'L, foron /j/':

moyar, paya, oyo, tayar, cuayar

Na zona de non palatalización del L- y -LL- llatinos hai úa parte –a suroccidental– unde os resultaos de LJ y K'L, G'L, foron /λ/: *muller, palla, tallar, ollo, cuallar*. Nel resto da zona de non palatalización del L- y -LL- llatinos os resultaos de LJ y K'L, G'L pronúncianse tamén con [j]².

1.2.6 El fonema /x/ nun é propio del noso sistema llingüístico. Hai que tentar d'evitar el sou uso en empréstanos d'outras llinguas sustitúndolo por outra palabra autóctona que nun teña ese fonema. Os cultismos procedentes del llatín ou del grego hai qu'adaptallos con x ([ʃ]):

antropoloxía, neoloxismo, exemplo, dixital, relixón

1.2.7 Outras grafías como *k* y *w* úsanse pra escribir palabras de llinguas nas que sí tein emprego.

1.3 As vocales

1.3.1 Representáanse con *e* tanto os fonemas tónicos /e/ y /ɛ/ como el archifonema /E/ átono que se pode pronunciar de distintos xeitos entre [e] y [i]:

teño /e/, pedra /ɛ/, neníos /E/, pequentín /E/

1.3.2 Representábase con *i* el fonema /i/. Esta regra tamén s'aplica nos diptongos qu'acaban palabra:

hoi, hai, rei, penséi, cantái, ¡ai!

¹ Na zona de palatalización del L- y -LL- llatinos é evidente qu'esto nun é un fenómeno de yeísmo: un bon falante pronuncia *coyello, allargarye, cebolla, coye*, estremando ben os dous sonidos.

² Tamén neste caso é evidente que nun é un fenómeno de yeísmo moderno porque os falantes máis veyos nun son yeístas y estreman os dous sonidos (el /λ/ úsanlo, por exemplo, en empréstanos léxicos d'outras llinguas como el castellano: *parrilla, bombilla*, etc.).

A excepción a esta norma é úa das formas da conxunción copulativa (ver epígrafe 2. 13), que se grafía con *y*: *Chegóu y acabóuse*.

- 1.3.3 Representáanse con o tanto os fonemas tónicos /o/ y /ɔ/ como el archifonema /O/ átono que se pode pronunciar de distintos xeitos entre [o] y [u]:

roto /o/, porta /ɔ/, molín /O/, cocía /O/

As excepcións a esta norma son el pronome *eu*, os posesivos *meu*, *teu*, *seu*, y as formas verbales de perfecto da terceira persona del singular (*cantóu*, *metéu*, *salíu*), qu'escibimos con *-u* anque a súa pronunciación, como se dixo, poda ser entre [o] y [u].

1.4 Os grupos consonánticos cultos y semicultos

Nel llatín había grupos consonánticos que formaban parte d'úa mesma sílaba y outros que formaban parte de sílabas diferentes. Os qu'entraron na nosa llingua nos sous comenzos foron axeitándose y transformándose. Os qu'entraron en épocas posteriores poderon sufrir dalgús cambios –semicultismos– ou permanecer asina –cultismos–.

- 1.4.1 Grupos consonánticos formaos por úa oclusiva y úa líquida na mesma sílaba

Nel caso dos semicultismos el *l* mudóu en *r*. Anque hoi a tendencia castellanizante lleva a pronunciar *l*, aconséyase a solución primeira y máis propia:

praza, branco, nubre, froxo, brusa, fraque, igresia, cravo

- 1.4.2 Grupos consonánticos nos qu'as dúas consonantes nun forman parte da mesma sílaba

As máis das veces son empréstanos máis ou menos tardíos. Os qu'entraron antias na nosa llingua poderon simplificarse ou axeitarse, en dalgús ocasións, vocalizando el primeiro elemento del grupo consonántico (*direuto*, *afeuto*...).

1.4.2.1 Grupo *-ks-*

Aconséyase adaptar con *s* nos casos máis comúis (*escavar, espoñer, explicar...*) ou condo coincida na mesma palabra col fonema /ʃ/ (*esixir, esaxerar, osixeno...*). Nel resto dos casos (neoloxismos, tecnicismos) aconséyase el sou respecto: *taxi, extradición, flexo...*

1.4.2.2 Recoméndase respetar el resto de grupos consonánticos cultos, anque tamén é válido el uso das formas xa adaptadas d'antigo, como xa se dixo, nel gallego-asturiano: *perfeuto, faicióis, repunar, correuto...*

1.5 El acento

1.5.1 Llevan acento gráfico:

a) Todas as palabras agudas acabadas en vocal, *-n*, ou *-s*:

mañá, verdá, camín, llambión, Andés, mazás

b) Todas as palabras graves acabadas en consonante que nun sía nin *-n* nin *-s*:

árbol, múxil, fácil

c) As palabras esdrúxulas:

ápago, bigaro, mázcara, zúmbano, mércoles

1.5.2 Acentuación de diptongos y triptongos

Acentúanse gráficamente según 1.5.1, poñendo el acento na vocal máis aberta:

calzóis, baxóu, cantéi - cantéin, caráuter, miánicas

1.5.3 Acentuación nos hiatos

Condo dúas ou tres vocales seguidas pertencen a sílabas diferentes tán en hiato y na escritura ponse acento gráfico na vocal tónica (a máis zarrada):

falcatrúa, grandúa, saliriades - saliriáis, tarían, recibíu

1.5.4 Acentuación diacrítica

1.5.4.1 Anque os monosílabos nun s'acentúan gráficamente, hai casos nos qu'el acento cumpre úa función diacrítica pra estremar palabras que tein a mesma forma escrita.

<i>á</i> (a + art. fem.)	/ <i>a</i> (preposición), <i>a</i> (art.)
<i>ás</i> (a + as)	/ <i>as</i> (art.)
<i>dá</i> (dar)	/ <i>da</i> (de + a)
<i>dás</i> (dar)	/ <i>das</i> (de + as)
<i>dél</i> (indefinido)	/ <i>del</i> (de + el)
<i>é</i> (ser)	/ <i>e</i> (conxunción)
<i>él</i> (pronome)	/ <i>el</i> (art.)
<i>máis</i> - <i>más</i> (adverbio)	/ <i>mais</i> - <i>mas</i> (conxunción)
<i>nél</i> (en + él)	/ <i>nel</i> (en + el)
<i>nós</i> (nosoutros, nosoutras)	/ <i>nos</i> (pronome átono)
<i>nún</i> (en + ún)	/ <i>nun</i> (en + un; negación)
<i>pé</i> , <i>pés</i> ('parte del corpo')	/ <i>pe</i> , <i>pes</i> ('lletra')
<i>prá</i> - <i>pá</i> (pra - pa + a)	/ <i>pra</i> - <i>pa</i> (preposición)
<i>sí</i> (adverbio)	/ <i>si</i> (- <i>se</i>) (conxunción)
<i>tán</i> (tar)	/ <i>tan</i> (adverbio)
<i>ún</i> (pronome)	/ <i>un</i> (indefinido)
<i>ven</i> (presente de <i>vir</i>)	/ <i>ven</i> (presente de <i>ver</i> ; imperativo de <i>vir</i>)
<i>vós</i> (vosoutros, vosoutras)	/ <i>vos</i> (pronome átono)

1.5.4.2 Acentuación d'interrogativos y exclamativos

Llevan todos acento pra estremallos miyor, na escritura, dos relativos: *qué*, *quén*, *cómo*, *cónto*...

¿Únde ta?

Atópaslo unde lo deixache

1.5.4.3 Acentuación nos demostrativos

Acentúanse condo podan dar pé a equivococ dentro da oración:

Meu padre falóu cua doctora y díxonos qu'ésta (a doctora) mañá taba ocupada

1.5.5 Acentuación de formas verbales con pronome enclítico

- a) Se a forma lleva acento gráfico según as normas antias ditas, sigue manténdolo al amecerye ún ou dous pronomes átonos:

chegóuye, cantéiyes, metéuse, coyéula

- b) Ponse acento gráfico naquellas formas verbales que despóis d'amecer-yes ún ou dous pronomes átonos resulten esdrúxulas:

díxoye, cóyela, fixenyas, chegárayes, díxencho, fúndenvos

1.5.6 Estas regras d'acentuación tein qu'aplicarse tanto a minúsculas como a mayúsculas:

A CARIDÁ, A Caridá, VÉNDESE, véndese, VILLAYÓN, Villayón, É FÁCIL, é fácil, OS TEIXÓIS, Os Teixóis

2. MORFOLOXÍA

2.1 El artículo

As formas que presenta el artículo nel gallego-asturiano son estas que siguen:

	MASCULINO	FEMENINO	NEUTRO
SINGULAR	el ¹	a ²	lo ~ el
PLURAL	os ²	as ²	

Pódense ver os casos de contracción del artículo en 3.2.1.

En búa parte da nosa zona *el* y *lo* úsanse llibremente pra traspoñer un adxetivo ou oración adxetiva á función nominal:

el ancho da mesa - lo ancho da mesa
dixo el que quixo - dixo lo que quixo

2.2 El nome y el adxetivo

2.2.1 El xénero

Os nomes y adxetivos compórtanse de dous xeitos con relación al xénero: un primeiro grupo muda a súa forma pral masculino y el femenino; un segundo grupo nun cambia, sían masculinos ou femeninos.

2.2.1.1 Nel primeiro grupo poden cambiar os morfemas del xeito que sigue:

– m.: *-o* / f.: *-a*
couso, cousa
nenos, nena

¹ Na parte máis occidental del Navia-Eo dáse a forma *o*.

² Na marxe dereta del Río Navia danse as formas *la, los, las*.

- m.: *-e* / f.: *-a*
comediante, comedianta
asistente, asistenta
- m.: consonante (a nun ser *n*) / f.: *-a*
trabayador, trabayadora
rapaz, rapaza
- m.: *-ao - ado*¹ / f.: *-ada*
abogao - abogado, abogada
moyao - moyado, moyada
- m.: *-ón* / f.: *-úa*²
abeyón, abeyúa
grandón, grandúa
- m.: *-án* / f.: *-á* (tamén *-ana*)
folgazán, folgazá
alemán, alemana
- Os acabos en *-ao* (por elisión del *-n-* intervocálico) fain el femenino en *-a*:
irmao, irmá
chao, cha
- m.: *-ín* / f.: *-ía*
sobrín, sobría
adivín, adivía
- Os adxetivos acabaos en *-en* fain el femenino en *-ía*³:
chen, chía
ayén, ayía

¹ Os acabos en *-ado* ou *-ao* (con elisión del *-d-* intervocálico) alternan na nosa zona. Al hora d'escribir pode escoyese cualquiera das dúas solucións.

² En dalgúas zonas faise el femenino en *-oa*.

³ En dalgúas zonas, os acabos d'este tipo (resultao da elisión del *-n-* intervocálico) fainse en *-ea*, tanto pr'adxetivos como pra nomes.

- Dalgús masculinos acabaos en *-e* fain el femenino amecéndoye *-sa* ou *-isa*. Dalgús qu’acaban en *-a* tamén amecen *-isa* pra fer el femenino:

alcalde, alcaldesa
sacerdote, sacerdotisa
poeta, poetisa

- Pra estremar el masculino del femenino, el cambeo pode ser de lexema:

pai, mai
xenro, nora
boi, vaca
castrón, cabra

2.2.1.2 Nel segundo grupo, as máis das veces, temos qu’informarnos del xénero del nome col artículo que lo acompaña. Así y todo, esta regra non sempre sirve, como nel caso del artículo *el* delante de nome femenino qu’empeza por vocal; nestos casos hai que botar mao da concordancia col adxetivo:

el *uña rota*
 el *augua xelada*

Hai que ter en conta el xénero de dalgús nomes en gallego-asturiano:

el cal, el mel, el lleite, el costume, el gripe, el llabor, el sal, el dote, el sangue, a calor, a pantasma, a ponte

2.2.2 El número

- a) Os nomes y adxetivos qu’acaban en vocal fain el plural amecéndoyses *-s*.

irmá, irmás
café, cafés
desfeito, desfeitos

Os nomes qu’acaban en vocal tónica, derivaos de palabras llatinas col acabo en *-ATEM* ou *-UTEM* fain el singular en *-á* y *-ú* y el plural en *-ades* y *-udes*, respectivamente:

casualidá, casualidades
verdá, verdades
señardá, señardades
virtú, virtudes

- b) Os nomes y adxetivos acabaos en consonante (nun sendo *n*), fain el plural amecéndoyes *-es*.

cuyar, cuyares
animal, animales
reiz, reices

Os qu'acaban en *-s* nun cambían nel plural.

el llúis, os llúis
el venres, os venres
a crisis, as crisis

Se a palabra é aguda, anque acabe en *-s* ten qu'amecérseye *-es* pra fer el plural.

el mes, os meses
el arnés, os arneses

- c) Os nomes y adxetivos qu'acaban en *-n* fain el plural d'este xeito:

– *-an* / *-ais*:

folgazán, folgazáis
can, caís

– *-on* / *-óis*:

calzón, calzóis
roxón, roxóis

– *-ín* / *-íos*:

molín, molíos
pequenín, pequeníos

– *-un* / *-us* (*-unhos*):

dalgún, dalgús (*-dalgunhos*)
un, us (*-unhos*)

– *-en* / *-íos*:

chen, chíos
ayén, ayíos

2.3 Os pronomes personales

2.3.1 Pronomes tónicos

		SUXETO	COMPLEMENTO PREPOSICIONAL	
SINGULAR	1ª pers.	eu¹	min, comigo	
	2ª pers.		tu	
		de cortesía	usté ~ vusté	ti, contigo
	3ª pers.	masc.	el	
		fem.	ella / ela	
		neutro	ello / elo	
PLURAL	1ª pers.	masc.	nosoutros } nós	
		fem.		
	2ª pers.	masc.	vosoutros } vós	
		fem.		
		de cortesía	ustedes ~ vustedes	
	3ª pers.	masc.	ellos / eles²	
		fem.	ellas / elas	
reflesivo			sí, consigo	

2.3.2 Pronomes átonos

		OBXETO DIRECTO	OBXETO INDIRECTO	
SINGULAR	1ª pers.	me		
	2ª pers.	te	che	
	3ª pers.	masc.	lo³	ye⁴
		fem.	la³	
neutro		lo³		
PLURAL	1ª pers.	nos		
	2ª pers.	vos		
	3ª pers.	masc.	los³	yes⁴
		fem.	las³	
	reflesivo		se	

¹ Na marxe dereta del Río Navia úsase a forma *you*.

² En dalgúas partes da franxa máis occidental fronteiriza con Galicia, atópase a forma *eles*.

³ Nos conceyos suroccidentales as formas son *el, a, os, as* y, en partes máis achegadas a Galicia, el pronome masculino singular *é o*.

⁴ Na parte suroccidental del área Navia-Eo, as formas son *lle y lles*.

Ver os casos d'apostrofación dos pronomes *me*, *te*, *che*, *se* y de contracción d'*en* + *él* en 3.1.2 y 3.2.4.

Ver os casos de contracción de *me*, *che*, *ye*, *nos*, *vos*, *yes*, con *lo*, *la*, *los*, *las* en 3.2.6.

2.4 Os demostrativos

Os demostrativos nel gallego-asturiano presentan estas formas:

	MASCULINO	FEMENINO	NEUTRO
SINGULAR	este	esta	esto
PLURAL	estos¹	estas	
SINGULAR	ese	esa	eso
PLURAL	esos¹	esas	
SINGULAR	aquel	aquella / aquela	aquello / aquilo
PLURAL	aquellos / aqueles¹	aquellas / aquelas	

2.5 Os posesivos

2.5.1 Os posesivos presentan estas formas nel gallego-asturiano:

		SINGULAR		PLURAL	
		MASCULINO	FEMENINO	MASCULINO	FEMENINO
UN POSEEDOR	1ª pers.	meu	mía²	meus	mías²
	2ª pers.	tou³	túa	tous³	túas
	3ª pers.	sou³	súa	sous³	súas
VARIOS POSEEDORES	1ª pers.	noso	nosa	nosos	nosas
	2ª pers.	voso	vosa	vosos	vosas
	3ª pers.	sou³	súa	sous³	súas

¹ En dalgúas partes da franxa occidental máis achegada a Galicia úsanse as formas *estes*, *eses*, *aqueles*.

² En dalgúas partes del extremo máis occidental úsanse as formas *miña*, *miñas*.

³ Núa pequena parte achegada a Galicia danse as formas *teu*, *teus*, *seu*, *seus*.

Condo os posesivos van antepostos al nome, úsanse con artigo:

a nosa casa, el voso camín, as nosas cousas, el tou neno, as súas terras, el meu can

Condo os posesivos acompañan a términos de parentexo el normal é que nun lleven artigo, nun sendo nel caso dos descendentes, que sí lo lleven:

mía mai, meus bolos, mías primas, pero el meu sobriñ, as mías fíyas

2.5.2 De + posesivo

Ten estas formas:

de meu

de tou

de sou

de noso

de voso

de sou

Estos posesivos van sempre precedidos da preposición *de* y nun tein variación de xénero nin de número:

nun ten nada de sou, a terra de meu, a xente de noso

2.6 Os numerales

2.6.1 Cardinales

Anque muitos d'ellos tán hoi en desuso, substituídos polas formas castelanas, aconséyase recuperar as formas orixinais:

<i>un, úa ~ unha</i>	<i>once</i>	<i>ventiún</i>	<i>douscentos, duascentas</i>
<i>dous, dúas</i>	<i>doce</i>	<i>ventidós, ventidúas</i>	<i>trescentos</i>
<i>tres</i>	<i>trece</i>	<i>trenta</i>	<i>cuatrocentos</i>
<i>cuatro</i>	<i>catorce</i>	<i>corenta ~ cuarenta</i>	<i>cincocentos</i>
<i>cinco</i>	<i>quince</i>	<i>cincuenta</i>	<i>seiscentos</i>
<i>seis</i>	<i>deciséis</i>	<i>sesenta</i>	<i>setecentos</i>
<i>sete</i>	<i>decisete</i>	<i>setenta</i>	<i>oitocentos</i>
<i>oito</i>	<i>decioito</i>	<i>oitenta</i>	<i>novecentos</i>

<i>nove</i>	<i>decinove</i>	<i>noventa</i>	<i>mil</i>
<i>dez</i>	<i>vente</i>	<i>cen</i>	<i>millón</i>

Na parte sur y na máis occidental del Navia-Eo úsanse as formas *deza-séis*, *dezasete*, *dezaoitto*, *dezanove*, y as combinacións correspondentes con *vinte y trinta*.

2.6.2 Ordinales

Dalgús d'ellos son: *primeiro*, -a; *segundo*, -a; *terceiro*, -a; *cuarto*, -a; *quinto*, -a; *sesto*, -a; *sétimo*, -a; *octavo*, -a; *noveno*, -a; *décimo*, -a.

2.6.3 Multiplicativos

Dalgús d'ellos son: *dobre*, *triple*.

2.6.4 Partitivos

Dalgús d'ellos son: *medio*, -a; *metá*; *tercio*, -a; etc.

2.6.5 Colectivos

Dalgús d'ellos son: *par*, *parexa*, *docía*, *cento*, *millar*.

2.7 Os indefinidos

Os indefinidos poden presentar variación de xénero y/ou número, ou ser invariables.

Estos son, entre outros, os variables:

SINGULAR		PLURAL	
MASCULINO	FEMENINO	MASCULINO	FEMENINO
un, ún	úa ~ unha	us ~ unhos	úas ~ unhas
dalgún¹	dalgúa ~ dalgunha	dalgús ~ dalgunhos	dalgúas ~ dalgunhas
ningún²	ningúa ~ ningunha	ningús ~ ningunhos	ningúas ~ ningunhas
todo	toda	todos	todas
outro	outra	outros	outras
muito	muita	muitos	muitas
pouco	pouca	poucos	poucas
mesmo	mesma	mesmos	mesmas
abondo	abonda	abondos	abondas
demasio	demasiada	demasios	demasiadas
dél	della / dela	dellos / delos	dellas / delas
tanto	tanta	tantos	tantas
		entrambos	entrambas

Os principais indefinidos invariables son:

daquén - dalguén - alguén, naide, nada, cada, cadaquén, menos, máis - más, demais - demás, daqué - dalgo - algo, quenquera, calquera - calquera.

2.8 Os relativos

Os relativos en gallego-asturiano son estes que siguen:

que, quen, como, condo - cuando, unde, conto - cuanto, conta - cuanta, contos - cuantos, contas - cuantas.

El relativo *quen* ten a mesma forma pral singular que pral plural:

*Á muyer con quen tuviche nun la conocía
Son os compañeiros con quen trabayéi*

Ver os casos d'apostrofación del relativo *que* en 3.I.4.

¹ Tamén se dan as formas *algún, algúa - algunha, algús - algunhos* y *algúas - algunhas*.

² Tamén se dan minoritariamente as formas *nengún, nengúa - nengunha*, etc.

2.9 Os interrogativos y exclamativos

Os interrogativos y exclamativos son éstos:

qué, quién, cómo, cómo - cuándo, únde, cuál, cuáles, cómo - cuánto, cómo - cuánta, cómo - cuántos - cuántos, cómo - cuántas.

Al contrario qu'os relativos, os interrogativos y exclamativos tein qu'escribirse con acento gráfico (ver 1.5.4.2).

2.10 El verbo

2.10.1 Consideracións previas

El verbo é el paradigma que máis variantes presenta debido a que sobre él actúa poderosamente el fenómeno da analoxía. Escoyemos como modelo as máis usadas, aunque esto nun quer dicir que se teña que renunciar a aquellas formas que tán ben enreizadas nos falantes por poucos qu'éstos sían. Imos poñer al pé, entoncias, as principales variantes.

A desinencia da 2ª persona del plural (P5) presenta dúas formas: *-des* y *-is* (*falades - faláis, falábades - falabais*). Aunque alternan nel sou emprego, a máis estendida é a primeira forma, se ben en dalgús conceyos a segunda é cuase el única (Navia, Villayón). Cadaquén ten qu'usar a que miyor vaya col sou uso llingüístico.

Nel participio alternan as formas con *-d-* y as que perden ese fonema. Nel caso del acabo del participio masculino, recoyemos as dúas formas por tar entrambas mui estendidas (*falao - falado*). Al hora d'escribir aconseyamos neste caso a mesma solución que nel caso visto antias.

En todos os paradigmas imos a rexistrar as formas completas correspondentes al infinitivo conxugao, aunque somos sabedores de qu'hoi en día as formas P4 y P5 (*coméremos, coméredes*), cua presencia del *e* etimolóxico, son as máis usadas.

En dalgún dos conceyos máis achegaos al oeste y al interior, a forma P2 del perfecto nos verbos acabaos en *-ir* y en *-er* é *-eche*: *veche, comeche*, etc., frente al resto del área Navia-Eo qu'usa el acabo en *-iche*: *viche, comiche*, etc.

2.10.2 Verbos regulares

2.10.2.1 1ª conjugación: FALAR

INDICATIVO

Presente

falo
falas
fala
falamos
falades ~ faláis
falan

Imperfecto

falaba
falabas
falaba
falábamos
falábades ~ falabais
falaban

Perfecto

faléi
falache
falóu
falamos
falastes
falaron

Pluscuamperfecto

falara
falaras
falara
faláramos
falárades ~ falarais
falaran

Futuro

falaréi
falarás
falará
falaremos
falaredes ~ falaréis
falarán

Potencial

falaria
falarías
falaria
falaríamos
falariades ~ falaríais
falarían

SUBXUNTIVO

Presente

fale
fales
fale
falemos
faledes ~ faléis
falen

Imperfecto

falase ~ falara
falases ~ falaras
falase ~ falara
falásemos ~ faláramos
falásedes ~ falárades ~ falaseis ~ falaxais
falasen ~ falaran

IMPERATIVO

fala
falade ~ falái

Infinitivo personal

falar
falares
falar
faláremos
faláredes
falaren

Xerundio

falando

Participio

falao ~ falado

Nel perfecto, en P1, pódense atopar formas acabadas en *-én* ou en *-éin*: *falén, faléin*.

A pronunciación dos verbos en *-iar* y en *-ear* é col acento nel /i/ y nel /e/ temáticos nas formas P1, P2, P3 y P6 del presente d'indicativo y subxuntivo, asina como del imperativo:

Pres. Ind.: *desgració, desgracias, desgracia, desgraciamos, desgraciades (-áis), desgracian*.

Pres. Sub.: *desgracie, desgracies, desgracie, desgraciemos, desgraciedes (-éis), desgracien*.

Imperativo: *desgracia, desgraciade (-ái)*.

Así y todo, en parte del Navia-Eo dáse a pronunciación con acento na vocal radical: *desgracio*.

2.10.2.2 2ª conxugación: COYER

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>coyo</i>	<i>coyía</i>	<i>coyín</i>
<i>coyes</i>	<i>coyías</i>	<i>coyiche</i>
<i>coye</i>	<i>coyía</i>	<i>coyéu</i>
<i>coyemos</i>	<i>coyíamos</i>	<i>coyémos</i>
<i>coyedes - coyéis</i>	<i>coyiades - coyiais</i>	<i>coyestes</i>
<i>coye</i>	<i>coyían</i>	<i>coyeron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>coyera</i>	<i>coyeréi</i>	<i>coyería</i>
<i>coyeras</i>	<i>coyerás</i>	<i>coyerías</i>
<i>coyera</i>	<i>coyerá</i>	<i>coyería</i>
<i>coyéramos</i>	<i>coyeremos</i>	<i>coyeríamos</i>
<i>coyérades - coyeráis</i>	<i>coyeredes - coyeréis</i>	<i>coyeriades - coyeriais</i>
<i>coyeran</i>	<i>coyerán</i>	<i>coyerían</i>

SUBXUNTIVO

Presente

coya
coyas
coya
cóyamos
cóyades - coyais
coyan

Imperfecto

coyese - coyera
coyeses - coyeras
coyese - coyera
coyésemos - coyéramos
coyésedes - coyérades - coyeseis - coyerais
coyesen - coyeran

IMPERATIVO

coye
coyede - coyéi

Infinitivo personal

coyer
coyeres
coyer
coyéremos
coyéredes
coyeren

Xerundio

coyendo

Participio

coyido

Hai zonas del área Navia-Eo nas qu'as formas P4 y P5 del presente del subxuntivo son con acentuación grave (*coyamos*, *coyades*), cousa que se repite na 3ª conxugación (*salamos*, *salades*).

A pérdida del *-d-* intervocálico nel participio dos verbos da 2ª y 3ª conxugación nun é tan común como nos verbos da 1ª conxugación, se ben é verdá qu'esta tendencia a perderse aumenta da que nos achegamos al este y á marina.

Nel indicativo, a distinta pronunciación del *-e-* tónico nas formas de P4 de presente ([e]) y de perfecto ([ɛ]), señálase col acento gráfico nel *-e-* máis aberto: *coyémos*.

Conxúganse pola 2ª conxugación verbos como: *xoncer*, *ferver*, *morrer*, *bater*, *encher*, *erguer*, *xemer*, *toyer*, etc.

2.10.2.3 3ª conjugación: SALIR

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>salo</i>	<i>salía</i>	<i>salín</i>
<i>sales</i>	<i>salías</i>	<i>saliche</i>
<i>sale ~ sal</i>	<i>salía</i>	<i>salíu</i>
<i>salimos</i>	<i>salíamos</i>	<i>salimos</i>
<i>salides ~ salís</i>	<i>salíades ~ salíais</i>	<i>salistes</i>
<i>salen</i>	<i>salían</i>	<i>saliron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>salira</i>	<i>saliréi</i>	<i>saliria</i>
<i>saliras</i>	<i>salirás</i>	<i>salirías</i>
<i>salira</i>	<i>salirá</i>	<i>saliria</i>
<i>salíramos</i>	<i>saliremos</i>	<i>saliriamos</i>
<i>salírades ~ salirais</i>	<i>saliredes ~ saliréis</i>	<i>saliríades ~ saliríais</i>
<i>saliran</i>	<i>salirán</i>	<i>salirían</i>

SUBXUNTIVO

Presente	Imperfecto
<i>sala</i>	<i>salise ~ salira</i>
<i>salas</i>	<i>salises ~ saliras</i>
<i>sala</i>	<i>salise ~ salira</i>
<i>sálamos</i>	<i>salísemos ~ salíramos</i>
<i>sálades ~ salais</i>	<i>salísedes ~ salírades ~ saliseis ~ salirais</i>
<i>salan</i>	<i>salisen ~ saliran</i>

IMPERATIVO

sale
salide ~ salíi

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>salir</i>	<i>salindo</i>	<i>salido</i>
<i>salires</i>		
<i>salir</i>		
<i>saliremos</i>		
<i>salíredes</i>		
<i>saliren</i>		

Poden atoparse tamén a forma *salio* en P1 del presente d'indicativo y *salia, salias...* nel presente de subxuntivo.

2.10.3 Verbos irregulares

2.10.3.1 ANDAR

INDICATIVO

Presente

ando
andas
anda
andamos
andades - andáis
andan

Imperfecto

andaba
andabas
andaba
andábamos
andábades - andabais
andaban

Perfecto

andoven - andéi
anduviche - andache
anduvo - andóu
anduvemos - andamos
anduvestes - andastes
anduveron - andaron

Pluscuamperfecto

anduvera - andara
anduveras - andaras
anduvera - andara
anduvéramos - andáramos
anduvérades (-ais) - andárades (-ais)
anduveran - andaran

Futuro

andaréi
andarás
andará
andaremos
andaredes - andaréis
andarán

Potencial

andaría
andariamos
andariades
andariamos
andariades - andaríaís
andarian

SUBXUNTIVO

Presente

andé
andes
ande
andemos
andedes - andéís
anden

Imperfecto

anduese - anduvera - andase - andara
anduseses - anduveras - andases - andaras
anduese - anduvera - andase - andara
anduvésemos - anduvéramos - andásemos - andáramos
anduvésedes - anduvérades - andásedes - andárades - andarais
anduvesen - anduveran - andasen - andaran

IMPERATIVO

anda
andade - andái

Infinitivo personal

andar
andares
andar
andáremos
andáredes
andaren

Xerundio

andando

Participio

andao - andado

As formas *anduvén - andéi, anduvera - andara*, etc., conviven en toda el área Navia-Eo.

2.10.3.2 CABER

INDICATIVO

Presente

cabo
cabes
cabe
cabemos
cabedes - cabéis
caben

Imperfecto

cabía
cabías
cabía
cabíamos
cabíades - cabíais
cabían

Perfecto

couben - coupen
coubiche - coupiche
coubo - coupo
coubemos - coupemos
coubestes - coupestes
couberon - couperon

Pluscuamperfecto

coubera - coupera
couberas - couperas
coubera - coupera
coubéramos - coupéramos
coubérades (-ais) - coupérades (-ais)
couberan - couperan

Futuro

caberéi
caberás
caberá
caberemos
caberedes - caberéis
caberán

Potencial

cabería
caberías
cabería
caberíamos
couberais - couperais
caberían

SUBXUNTIVO

Presente

caiba
caibas
caiba
cáibamos
cáibades
caiban

Imperfecto

coubese - coubera - coupese - coupera
coubeses - couberas - coupeses - couperas
coubese - coubera - coupese - coupera
coubésemos - coubéramos - coupésemos - coupéramos
coubésedes (-eseis) - coubérades (-eraís) - coupésedes (-eseis) - coupérades (-eseis)
coubesen - couberan - coupesen - couperan

IMPERATIVO

.....

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>caber</i>	<i>cabendo</i>	<i>cabido</i>
<i>caberes</i>		
<i>cabere</i>		
<i>cabéremos</i>		
<i>cabéredes</i>		
<i>caberen</i>		

Del mesmo xeito qu'en *caber*, tamén se dá esa alternancia *b/p* nel verbo *saber*: *souben* ~ *soupen*, *soubera* ~ *soupera*, etc.

En PI del presente d'indicativo dáse tamén a forma *caibo*.

2.10.3.3 DAR

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>dou</i>	<i>daba</i>	<i>din</i>
<i>dás</i>	<i>dabas</i>	<i>diche</i>
<i>dá</i>	<i>daba</i>	<i>deu</i>
<i>damos</i>	<i>dábamos</i>	<i>demos</i>
<i>dades</i> ~ <i>dais</i>	<i>dábades</i> ~ <i>dabais</i>	<i>destes</i>
<i>dan</i>	<i>daban</i>	<i>deron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>dera</i>	<i>daréi</i>	<i>daría</i>
<i>deras</i>	<i>darás</i>	<i>darías</i>
<i>dera</i>	<i>dará</i>	<i>daría</i>
<i>déramos</i>	<i>daremos</i>	<i>daríamos</i>
<i>dérades</i> ~ <i>derais</i>	<i>daredes</i> ~ <i>daréis</i>	<i>dariades</i> ~ <i>dariais</i>
<i>deran</i>	<i>darán</i>	<i>darian</i>

SUBXUNTIVO

Presente	Imperfecto
<i>día</i>	<i>dese</i> ~ <i>dera</i>
<i>días</i>	<i>deses</i> ~ <i>deras</i>
<i>día</i>	<i>dese</i> ~ <i>dera</i>
<i>díamos</i>	<i>désemos</i> ~ <i>déramos</i>
<i>díades</i> ~ <i>deais</i>	<i>désedes</i> ~ <i>deseis</i> ~ <i>dérades</i> ~ <i>derais</i>
<i>dean</i>	<i>desen</i> ~ <i>deran</i>

IMPERATIVO

dá
dade ~ *dai*

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>dar</i>	<i>dando</i>	<i>dao - dado</i>
<i>dares</i>		
<i>dar</i>		
<i>dáremos</i>		
<i>dáredes</i>		
<i>daren</i>		

Nel presente del subxuntivo tamén se dan as formas: *dea, deas, dea, déamos*, etc.

2.10.3.4 DICIR¹

	INDICATIVO	
Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>digo</i>	<i>dicía</i>	<i>dixen</i>
<i>dices</i>	<i>dicías</i>	<i>dixiche</i>
<i>dice - diz</i>	<i>dicía</i>	<i>dixo</i>
<i>dicimos</i>	<i>dicíamos</i>	<i>dixemos</i>
<i>dicides - dicís</i>	<i>dicíades - dicíais</i>	<i>dixestes</i>
<i>dicen</i>	<i>dicían</i>	<i>dixeron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>dixera</i>	<i>diréi</i>	<i>diría</i>
<i>dixeras</i>	<i>dirás</i>	<i>dirías</i>
<i>dixera</i>	<i>dirá</i>	<i>diría</i>
<i>dixeramos</i>	<i>diremos</i>	<i>diríamos</i>
<i>dixerades - dixerais</i>	<i>diredes - diréis</i>	<i>diríades - diríais</i>
<i>dixeran</i>	<i>dirán</i>	<i>dirían</i>
	SUBXUNTIVO	
Presente	Imperfecto	
<i>diga</i>	<i>dixese - dixera</i>	
<i>digas</i>	<i>dixeses - dixeras</i>	
<i>diga</i>	<i>dixese - dixera</i>	
<i>dígamos</i>	<i>dixésemos - dixéramos</i>	
<i>dígades - digáis</i>	<i>dixésedes - dixérades - dixeseis - dixeráis</i>	
<i>digan</i>	<i>dixesen - dixeran</i>	

¹ Tamén s'usa *decir*. Na súa conxugación, a vocal radical, condo el acento recaí nel *i, é e* en todas as formas agá nel potencial.

IMPERATIVO

di
dicide - dicti

Infinitivo personal

dicir
dicires
dicir
dicíremos
dicíredes
diciren

Xerundio

dicindo

Participio

dito

2.10.3.5 FER

INDICATIVO

Presente

fago
fáis
fai
femos
fedes
fain

Imperfecto

fia
fias
fia
fiamos
fiades - fiais
fian

Perfecto

fixen
fixiche
fixo - fexo
fixemos
fixestes
fixeron

Pluscuamperfecto

fixera
fixeras
fixera
fixéramos
fixérades - fixerais
fixeran

Futuro

feiréi
feirás
feirá
feiremos
feiredes - feiréis
feirán

Potencial

feiría
feirías
feiría
feiríamos
feiriades - feiriais
feirian

SUBXUNTIVO

Presente

faga
fagas
faga
fágamos
fágades - fágais
fagan

Imperfecto

fixese - fixera
fixeses - fixeras
fixese - fixera
fixésemos - fixéramos
fixésedes - fixeseis - fixérades - fixerais
fixesen - fixeran

IMPERATIVO

fai
fede - fei

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>fer</i>	<i>fendo</i>	<i>feito</i>
<i>feres</i>		
<i>fer</i>		
<i>féremos</i>		
<i>féredes</i>		
<i>feren</i>		

A forma *fer* é a máis estendida. Nos conxectos occidentales atopamos tamén *facer*, *faer* y outras variantes (*faguer*, *feir*). Ás veces, un mesmo falante pode botar mao d'úas formas ou outras.

El presente de subxuntivo tamén pode ser *faiga*, *faigas*, *faiga*, *fai-gamos*, etc. Tamén en P1 del presente d'indicativo podemos atopar *faigo*.

Conxúganse como *fer* os sous derivaos: *afer*, *desfer*, *refer*.

2.10.3.6 HABER

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>hei</i>	<i>había</i>	<i>houben</i>
<i>has</i>	<i>habías</i>	<i>houbiche</i>
<i>ha - hai</i>	<i>había</i>	<i>houbo</i>
<i>habemos - hemos</i>	<i>habíamos</i>	<i>houbemos</i>
<i>habedes - habéis - hedes</i>	<i>habíades - habíais</i>	<i>houbestes</i>
<i>han</i>	<i>habían</i>	<i>houberon</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>houbera</i>	<i>haberéi</i>	<i>habería</i>
<i>houberas</i>	<i>haberás</i>	<i>haberías</i>
<i>houbera</i>	<i>haberá</i>	<i>habería</i>
<i>houbéramos</i>	<i>haberemos</i>	<i>haberíamos</i>
<i>houberades - houberais</i>	<i>haberedes - haberéis</i>	<i>haberiades - haberiais</i>
<i>houberan</i>	<i>habarán</i>	<i>haberían</i>

	SUBXUNTIVO
Presente	Imperfecto
<i>haxa</i>	<i>houbese ~ houbera</i>
<i>haxas</i>	<i>houbeses ~ houberas</i>
<i>haxa</i>	<i>houbese ~ houbera</i>
<i>háxamos</i>	<i>houbésemos ~ houbéramos</i>
<i>háxades ~ haxais</i>	<i>houbésedes ~ houbeseis ~ houbérades ~ houberais</i>
<i>haxan</i>	<i>houbesen ~ houberan</i>

IMPERATIVO

.....

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>haber</i>	<i>habendo</i>	<i>habido</i>
<i>haberes</i>		
<i>haber</i>		
<i>habéremos</i>		
<i>habéredes</i>		
<i>haberen</i>		

2.10.3.7 IR

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>vou</i>	<i>iba</i>	<i>fun</i>
<i>vas</i>	<i>ibas</i>	<i>fuche</i>
<i>vai ~ vei</i>	<i>iba</i>	<i>foi</i>
<i>vamos ~ imos</i>	<i>ibamos</i>	<i>fomos</i>
<i>vades ~ vais ~ ides</i>	<i>ibades ~ ibais</i>	<i>fostes</i>
<i>van</i>	<i>iban</i>	<i>foron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>fora</i>	<i>iréi</i>	<i>iría</i>
<i>foras</i>	<i>irás</i>	<i>irías</i>
<i>fora</i>	<i>irá</i>	<i>iría</i>
<i>fóramos</i>	<i>iremos</i>	<i>iriamos</i>
<i>fórades ~ forais</i>	<i>iredes ~ iréis</i>	<i>iriades ~ iríais</i>
<i>foran</i>	<i>irán</i>	<i>irian</i>

SUBXUNTIVO

Presente

vaya
vayas
vaya
váyamos
váyades ~ vayais
vayan

Imperfecto

fose ~ fora
foses ~ foras
fose ~ fora
fósemos ~ fóramos
fósedes ~ foseis ~ fórades ~ forais
fosen ~ foran

IMPERATIVO

vai ~ vei
ide

Infinitivo personal

ir
ires
ir
íremos
íredes
iren

Xerundio

indo

Participio

ido

Na parte máis oriental del Navia-Eo, a Pt del perfecto d'indicativo é *fuin*.

2.10.3.8 OUGUIR

INDICATIVO

Presente

oigo
ois
oi
ouguimos
ouguides ~ ouguís
oin

Imperfecto

ouguía
ouguías
ouguía
ouguíamos
ouguíades ~ ouguíais
ouguían

Perfecto

ouguín
ouguiche
ouguíu
ouguimos
ouguistes
ouguiron

Pluscuamperfecto

ouguira
ouguiras
ouguira
ouguíramos
ouguírades ~ ouguírais
ouguíran

Futuro

ouguiréi
ouguirás
ouguirá
ouguiremos
ouguíredes ~ ouguiréis
ouguirán

Potencial

ouguiría
ouguirías
ouguiría
ouguiríamos
ouguírades ~ ouguírais
ouguirían

SUBXUNTIVO

Presente

oiga
oigas
oiga
óigamos
óigades - oigas
oigan

Imperfecto

ouguise - ouguira
ouguises - ouguiras
ouguise - ouguira
ouguísemos - ouguíramos
ouguísedes - ouguiseis - ouguítrades - ouguirais
ouguisen - ouguiran

IMPERATIVO

oi
ouguide - ouguii

Infinitivo personal

ouguir
ouguires
ouguir
ouguíremos
ouguíredes
ouguiren

Xerundio

ouguindo

Participio

ouguido

Pode darse tamén a forma *uzco* en P1 del presente del indicativo y *uzca, uzcas, úzcamos*, etc., nel presente del subxuntivo.

D'este verbo atópanse tamén outras variantes: *otr, auguir, ouguiir...*

2.10.3.9 PODER

INDICATIVO

Presente

podo
podes
pode
podemos
podedes - podéis
poden

Imperfecto

podía
podías
podía
podíamos
podíades - podíais
podían

Perfecto

puiden
pudiche
puido
puidemos - podémos
puidestes - podestes
puideron - poderon

Pluscuamperfecto

podera - puidera
poderas - puideras
podera - puidera
podéramos - puidéramos
podérades (-ais) - puidérades (-ais)
poderan - puideran

Futuro

poderéi
poderás
poderá
poderemos
poderedes - poderéis
poderán

Potencial

podería
poderías
podería
poderíamos
poderíades - poderíais
poderían

SUBXUNTIVO

Presente

poda
podas
poda
pódamos
pódades - podáis
podan

Imperfecto

podese - podera
podeses - poderas
podese - podera
podésemos - podéramos
podésedes - podeseis - podérades - poderais
podesen - poderan

IMPERATIVO

.....

Infinitivo personal

poder
poderes
poder
podéremos
podéredes
poderen

Xerundio

podendo

Participio

podido

2.10.3.10 POÑER

INDICATIVO

Presente

poño
pois
pon
poñemos
poñedes - poñéis
poñin

Imperfecto

poñía
poñías
poñía
poñíamos
poñíades - poñíais
poñían

Perfecto

puxen
puxiche
puxo
puxemos
puxestes
puxeron

Pluscuamperfecto

puxera
puxeras
puxera
puxéramos
puxérades - puxerais
puxeran

Futuro

poñeréi
poñerás
poñerá
poñeremos
poñeredes - poñeréis
poñerán

Potencial

poñería
poñerías
poñería
poñeríamos
poñeríades - poñeríais
poñerían

SUBXUNTIVO

Presente

poña
poñas
poña
poñamos
poñades - poñais
poñan

Imperfecto

puxese - puxera
puxeses - puxeras
puxese - puxera
puxésemos - puxéramos
puxésedes - puxeseis - puxérades - puxerais
puxesen - puxeran

IMPERATIVO

pon
poñede - poñéi

Infinitivo personal

poñer
poñeres
poñer
poñéremos
poñéredes
poñeren

Xerundio

poñendo

Participio

posto

Nel pluscuamperfecto d'indicativo y nel imperfecto de subxuntivo, en dalgúas partes del oeste, rexístranse tamén formas del tipo:

Plusc. Ind.: *poñera, poñeras, poñera, poñéramos*, etc.

Imperf. Sub.: *poñese - poñera, poñeses - poñeras, poñese - poñera, poñésemos - poñéramos*, etc.

Nel sur y este del Navia-Eo úsase el verbo *puer*, que conxuga:

INDICATIVO

Presente: *poño, pois, pon, puemos, puedes, poin*.

Imperfecto: *puía, puías, puía, puíamos, puíades - puíais, puían*.

Pluscuaperfecto: *puera, pueras, puera, puéramos, puérades - puerais, pueran*.

Futuro: *pueréi, puerás, puerá, pueremos, pueredes - pueréis, puerán*.

Potencial: *puería, puerías, puería, pueríamos, pueríades - pueríais, puerían*.

SUBXUNTIVO

Imperfecto: *puese - puera, puseses - pueras, puese - puera, puésemos - puera-mos, puésedes - pueseis - puérades - puerais, puesen - pueran*.

IMPERATIVO

pon, puede - puei

XERUNDIO

puendo

En Navia y Villayón, el futuro y el potencial fainse d'este xeito:

Fut.: *pondréi, pondrás, pondrá, pondremos*, etc.

Pot.: *pondría, pondrias, pondría, pondríamos*, etc.

2.10.3.II QUERER

INDICATIVO

Presente

*quero
ques
quer
queremos
queredes - queréis
queren*

Imperfecto

*quería
querías
quería
queríamos
queríades - queríais
querían*

Perfecto

*quixen
quixiche
quixo
quixemos
quixestes
quixeron*

Pluscuamperfecto

*quixera
quixeras
quixera
quixéramos
quixérades - quixeráis
quixeran*

Futuro

*quereréi
quererás
quererá
quereremos
quereredes - quereréis
quererán*

Potencial

*querería
quererías
querería
quereríamos
quereríades - quereríais
quererían*

SUBXUNTIVO

Presente

*quira
quiras
quira
quíramos
quírades - quirais
quiran*

Imperfecto

*quixese - quixera
quixeses - quixeras
quixese - quixera
quixésemos - quixéramos
quixésedes - quixeseis - quixérades - quixeráis
quixesen - quixeran*

IMPERATIVO

*quer
queredede - queréi*

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>querer</i>	<i>querendo</i>	<i>querido</i>
<i>quereres</i>		
<i>querer</i>		
<i>queréremos</i>		
<i>queréredes</i>		
<i>quereren</i>		

Tamén podemos atopar, pral presente d'indicativo, as formas: de P2, *queres*, y P3, *quere*; y, pral presente de subxuntivo, *quera*, *queras*, *quera*, *quéramos*, etc., ou *queira*, *queiras*, *queira*, *quéiramos*, etc.

2.10.3.12 SABER

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>sei</i>	<i>sabía</i>	<i>souben - soupen</i>
<i>sabes</i>	<i>sabías</i>	<i>soubiche - soupiche</i>
<i>sabe</i>	<i>sabía</i>	<i>soubo - soupo</i>
<i>sabemos</i>	<i>sabíamos</i>	<i>soubemos - soupemos</i>
<i>sabedes - sabéis</i>	<i>sabiades - sabíais</i>	<i>soubestes - soupestes</i>
<i>saben</i>	<i>sabían</i>	<i>souberon - souperon</i>

Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>soubera - soupera</i>	<i>saberéi</i>	<i>sabería</i>
<i>souberas - souperas</i>	<i>saberás</i>	<i>saberías</i>
<i>soubera - soupera</i>	<i>saberá</i>	<i>sabería</i>
<i>soubéramos - soupéramos</i>	<i>saberemos</i>	<i>saberíamos</i>
<i>soubérades (-ais) - soupérades (-ais)</i>	<i>saberedes - saberéis</i>	<i>souberais - souperais</i>
<i>souberan - souperan</i>	<i>saberán</i>	<i>saberían</i>

SUBXUNTIVO

Presente	Imperfecto
<i>sepa</i>	<i>soubese - soubera - soupese - soubera</i>
<i>sepas</i>	<i>soubeses - souberas - soupeses - souperas</i>
<i>sepa</i>	<i>soubese - soubera - soupese - soupera</i>
<i>sépamos</i>	<i>soubésemos -oubéramos - soupésemos - soupéramos</i>
<i>sépades - sepais</i>	<i>soubésedes (-eseis) -oubérades (-erais) - soupésedes (-eseis) - soupérades (-eseis)</i>
<i>sepan</i>	<i>soubesen - souberan - soupesen - souperan</i>

IMPERATIVO

sabe
sabede - sabéi

Infinitivo personal

saber
saberes
saber
sabéremos
sabéredes
saberen

Xerundio

sabendo

Participio

sabido

2.10.3.13 SER

INDICATIVO

Presente

soi - son
es
é
somos
sodes - sois
son

Imperfecto

era
eras
era
éramos
érades - erais
eran

Perfecto

fun
fuche
foi
fomos
fostes
foron

Pluscuamperfecto

fora
foras
fora
fóramos
fórades - forais
foran

Futuro

seréi
serás
será
seremos
seredes - seréis
serán

Potencial

sería
serías
sería
seríamos
seríades - seríais
serían

SUBXUNTIVO

Presente

sía - seña
sías - señas
sía - seña
síamos - señamos
síades - señades
sían - señan

Imperfecto

fose - fora
foses - foras
fose - fóra
fósemos - fóramos
fósedes - fóseis - fórades - forais
fosen - foran

IMPERATIVO

se
sede - sei

Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>ser</i>	<i>sendo</i>	<i>sido</i>
<i>seres</i>		
<i>ser</i>		
<i>séremos</i>		
<i>séredes</i>		
<i>seren</i>		

Nel conceyo d'Ibias, na Pr del presente d'indicativo úsase a forma *seño*.

Na parte máis oriental del Navia-Eo, a Pr del perfecto d'indicativo é *fuin*.

Nel presente de subxuntivo tamén podemos atopar as formas: *sea*, *seas*, *sea*, *séamos*, etc.

2.10.3.14 TAR

INDICATIVO

Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>tou</i>	<i>taba</i>	<i>tuven</i>
<i>tas</i>	<i>tabas</i>	<i>tuvice</i>
<i>ta</i>	<i>taba</i>	<i>tuvo</i>
<i>tamos</i>	<i>tábamos</i>	<i>tuvemos</i>
<i>tades - tais</i>	<i>tábades - tabais</i>	<i>tuvestes</i>
<i>tán</i>	<i>taban</i>	<i>tuveron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>tuvera</i>	<i>taréi</i>	<i>taría</i>
<i>tuveras</i>	<i>tarás</i>	<i>tarias</i>
<i>tuvera</i>	<i>tará</i>	<i>taría</i>
<i>tuvéramos</i>	<i>taremos</i>	<i>tariamos</i>
<i>tuvéradés - tuverais</i>	<i>taredés - taréis</i>	<i>tariades - tariáis</i>
<i>tuveran</i>	<i>tarán</i>	<i>tarian</i>

SUBXUNTIVO

Presente

tía
tías
tía
tíamos
tíades - tíais
tían

Imperfecto

tuvese - tuvera
tuveses - tuveras
tuvese - tuvera
tuvésemos - tuvéramos
tuvésedes - tuveseis - tuvérades - tuverais
tuvesen - tuveran

IMPERATIVO

ta(te)
tade - tai

Infinitivo personal

tar
tares
tar
táremos
táredes
taren

Xerundio

tando

Participio

tao - tado

Nel presente de subxuntivo danse tamén formas como: *tea, teas, tea, téamos*, etc., ou *teña, teñas, teña, téñamos*, etc.

2.10.3.15 TER

INDICATIVO

Presente

teño
teis
ten
temos
tedes
tein

Imperfecto

tía
tías
tía
tíamos
tíades - tíais
tían

Perfecto

tuven
tuwiche
tuvo
tuvemos
tuvestes
tuveron

Pluscuamperfecto

tuvera
tuveras
tuvera
tuvéramos
tuvérades - tuverais
tuveran

Futuro

teréi
terás
terá
teremos
teredes - teréis
terán

Potencial

tería
terías
tería
teríamos
teríades - teriais
terían

	SUBXUNTIVO	
Presente	Imperfecto	
<i>teña</i>	<i>tuvese - tuvera</i>	
<i>teñas</i>	<i>tuveses - tuveras</i>	
<i>teña</i>	<i>tuvese - tuvera</i>	
<i>teñamos</i>	<i>tuvésemos - tuvéramos</i>	
<i>teñades - teñais</i>	<i>tuvésedes - tuveseis - tuvérades - tuverais</i>	
<i>teñan</i>	<i>tuvesen - tuveran</i>	

	IMPERATIVO	
	<i>ten</i>	
	<i>tede</i>	
Infinitivo personal	Xerundio	Participio
<i>ter</i>	<i>tendo</i>	<i>tido</i>
<i>teres</i>		
<i>ter</i>		
<i>téremos</i>		
<i>téredes</i>		
<i>teren</i>		

En Navia y parte de Villayón dáse, nel presente d'indicativo, a forma pra P6 *tenen*.

2.10.3.16 TRER

	INDICATIVO	
Presente	Imperfecto	Perfecto
<i>traigo</i>	<i>tría</i>	<i>trouxen</i>
<i>traís</i>	<i>trías</i>	<i>trouxiche</i>
<i>traí</i>	<i>tría</i>	<i>trouxo</i>
<i>tremos</i>	<i>tríamos</i>	<i>trouxemos</i>
<i>tredes</i>	<i>triades - triáis</i>	<i>trouxestes</i>
<i>traín</i>	<i>trían</i>	<i>trouxeron</i>
Pluscuamperfecto	Futuro	Potencial
<i>trouxera</i>	<i>treiréi</i>	<i>treiría</i>
<i>trouxeras</i>	<i>treirás</i>	<i>treirías</i>
<i>trouxera</i>	<i>treirá</i>	<i>treiría</i>
<i>trouxéramos</i>	<i>treiremos</i>	<i>treiríamos</i>
<i>trouxérades - trouxerais</i>	<i>treiredes - treiréis</i>	<i>treiriades - treiriais</i>
<i>trouxeran</i>	<i>treirán</i>	<i>treirían</i>

SUBXUNTIVO

Presente

traiga
traigas
traiga
traigamos
traigades - traigais
traigan

Imperfecto

trouxese - trouxera
trouxeses - trouxeras
trouxese - trouxera
trouxésemos - trouxéramos
trouxésedes - trouxeseis - trouxérades - trouxerais
trouxesen - trouxera

IMPERATIVO

trai
trede

Infinitivo personal

trer
treres
trer
tréremos
tréredes
treren

Xerundio

trendo

Participio

trido

En P2, P3 y P6 del presente d'indicativo tamén podemos atopar *traes*, *trae* y *traen*.

Ademáis de *trer* tamén se dá *traer* y *traguer*.

2.10.3.17 VER

INDICATIVO

Presente

vexo
ves
ve
vemos
vedes - veis
ven

Imperfecto

vía
vías
vía
víamos
viades - víais
vían

Perfecto

vin
viche
víu
vimos
vistes
viron

Pluscuamperfecto

vira
viras
vira
viramos
virades - virais
viran

Futuro

veréi
verás
verá
veremos
veredes - veréis
verán

Potencial

vería
verías
vería
veríamos
veríades - veríais
verían

SUBXUNTIVO

Presente

vexa
vexas
vexa
véxamos
véxades - vexais
vexan

Imperfecto

vise - vira
vises - viras
vise - vira
vísemos - víramos
vísedes - viseis - vírades - virais
visen - viran

IMPERATIVO

ve
vede

Infinitivo personal

ver
veres
ver
véremos
véredes
veren

Xerundio

vindo

Participio

visto

2.10.3.18 VIR

INDICATIVO

Presente

veño
veis
vén
vimos
vides
vein

Imperfecto

vía
vías
vía
víamos
viades - víais
vían

Perfecto

vin
viche
veu
vemos
vestes
veron

Pluscuamperfecto

vera
veras
vera
véramos
vérades - verais
veran

Futuro

viréi
virás
virá
viremos
viredes - viréis
virán

Potencial

viría
virías
vida
viríamos
viríades - viriais
virían

SUBXUNTIVO

Presente

veña
veñas
veña
veñamos
veñades - veñais
veñan

Imperfecto

vese - vera
veses - veras
vese - vera
vésemos - véramos
vésedes - veseis - vérades - verais
vesen - veran

IMPERATIVO

ven
vide

Infinitivo personal

vir
vires
vir
víremos
víredes
viren

Xerundio

vindo

Participio

vido

Nel conceyo de Navia, el futuro y el potencial son d'este xeito: Fut.: *vendréi, vendrás, vendrá, vendremos, vendréis, vendrán*; Pot.: *vendría, vendrías, vendría, vendríamos, vendríaís, vendrían*.

2.II El adverbio**2.II.I Dalgús dos adverbios del gallego-asturiano son estos:****2.II.I.1 De lugar:**

unde, aquí - eiquí, ei, allí | alí, acó, alló | aló, aculló | aculó, riba, enriba, derriba, arriba, baxo, embaxo, debaxo, abaxo, arribón, delante, alantre, detrás, atrás, undequera, nayundes, dayundes, adentro, dentro, fora, afora, llonxe | lonxe, xunta, cerca, alredor, nascalpulla | nascalpula, etc.

2.II.I.2 De tempo:

condo - cuando, xa, agora, antias - enantes, despóis - despós, depóis - depós, llougo | lougo, desiguída, depresa, hoi, ayer, onte - ointe, anoite,

mañá, anguano, antano, nunca, enxamáis - enxamás, sempre, dacondo, cedo, tarde, axina, einda - inda, dendói - desdói, entós - entoncias, mentres, entrementes, desta, desa, daquela | daquela, nesto, etc.

2.II.1.3 De modo:

como, así - asina, ben, mal, rápido, axeito, adrede, dafeito, miyor, pior, talmente, igual, mesmo, apresada, albentestate, despacio - aspacio, arrentes, ascape, darreo, etc.

2.II.1.4 De cantidá:

conto - cuanto, muito, mui, pouco, abondo, demasio - demasiado, ben, cuase - cuasemente - cuáseque, tanto, tan, daqué, dalgo, nada, miga, faraguya, gota, apenas, menos, máis - más, ambute, asgaya, namáis - namás, sólo, demáis - demás, etc.

2.II.1.5 D'afirmación:

sí, claro, tamén, xa, seguro, etc.

2.II.1.6 De negación:

non, nun, tampouco, ca, sequera, etc.

2.II.1.7 De duda:

quizabes - quizáis, igual, etc.

2.II.2 Dalgúas observacióis

2.II.2.1 A negación faise cos adverbios *non* y *nun*.

Non úsase acompañando elementos non verbales y antias de pausas.
Nun úsase xunta el verbo ou el pronome átono que lo acompaña.

Non, nun lo sei

Ese nun é dos piores

Non por muito madrugar...

Esas nenas son de Tapia, non de Navia

É que nun m'acordo

2.II.2.2 Os adxetivos poden convertirse en adverbios,

- a) acabándolos en *-o*, quere dicir, nun amostrando variacións xenéricas nin de número nin de xénero:

Ide someiro, que tán durmindo
A muyer falou mui serio comigo
Ese carpinteiro trabaya mui curioso

- b) amecéndoyes *-mente*:

Ta feito mui probemente
Podedes acabar el trabayo ben malamente
Seguramente ha a chegar tarde

2.II.3 Tamén existen as locucións adverbiales. Dalgúas das máis usadas son estas que siguen:

2.II.3.1 De lugar:

Al llao / lao - al llado / lado, al son, a desmao, á veira, al pé, al andar, al par, nel medio, etc.

2.II.3.2 De tempo:

de ralo en ralo, de vez en condó, nun tempo, a miúdo, ás desfeitas, vai bon - vai búa, de mañá, a un tempo, al escurecedín, á tardía, de tarde, ás veces, al riscar, pola mañá, de noite, naquel entoncias, al pouco, de pouco, a deshoras, pouco a pouco, de cotío, al cabo, d'alló / aló a un bocadín, etc.

2.II.3.3 De modo:

a deretas, al dereto, de sutaque, de sopetón, d'emparzao - d'emparzado, de baldre, a rayentes, en baldre, ás carreiras, á piya piyota, ás garabitolas, ás costas, a moyo, al rebollón / rebolón, a cegas, d'outramente, a desmao, al xeito, por acio, de reculas, d'esgueira, de gari-pola, d'emprestao - d'emprestado, de revelaxe, d'úa sentada, en tenda, del trinque, d'úa pousa, en aire, á patachá, a pique, al pimpirimpé, etc.

2.II.3.4 De cantidá:

a tutiplé, ás concadas, ben abondo, montes y morenas, a montón, por ei, a dar con un palo, de sobra, a ambozadas, ás chías, de máis - de más, a caldeiraos - a caldeirados, etc.

2.II.3.5 D'afirmación:

ei ta, ta ben, xahora, eso é, ben sei que si, eso xa, etc.

2.II.3.6 De negación:

non xa, de ningún xeito, etc.

2.II.3.7 De duda:

se acaso, se cuadra, pode que, al meyor - a lo meyor, etc.

2.I2 As preposicióis

As principais preposicióis del gallego-asturiano son estas:

a, agá, ante, baxo, cabo, con, contra - escontra, de, dende - desde, en, entre, hacia, hasta, menos, pra - pa, por, según, sin, sobre, tras, xunta.

2.I2.1 Dalgúas observacióis:

2.I2.1.1 A preposición *a* non sempre vai delante dos nomes en función d'obxeto directo condo van acompañaos d'artículo.

*Vai chamar os nenos
Mancaron el can d'Antón*

2.I2.1.2 Ademáis d'outras relacións, *en* empréase con verbos de movemento en presente d'indicativo pr'anunciar el acabo y permanencia de lo espresao pol verbo:

Vai en Grandas (foi a Grandas y allí sigue inda)

Frente a términos relacionaos con *a*, a preposición *en* dáye un valor reiterativo al que se ta fendo.

*Ta fendendo na lleña como un tollo
Pasóu toda a mañá fendo naquel caldo*

2.12.1.3 *Hacia* avézase a sustituillo por *camín de*:

Volvéu camín das dúas

Ha a pesar camín dos doce quilos

2.12.1.4 *Pra* - *pa*, igual qu'*a*, indica dirección, pero dáye amáis úa idea de permanencia y finalidá.

Marchóu a Castropol / Marchóu pra Cuba

2.12.1.5 Nel caso da preposición *sobre*, pra falar de superioridá nel espacio úsase miyor *encima de* ou *derriba de*.

Pon os pratos encima da mesa

¡Quita os pés de derriba da colcha!

2.12.2 Ver os casos d'apostrofación y contracción das preposicións *de*, *en*, *por* y *pra* - *pa* en 3.1.3, 3.2.1, 3.2.2, 3.2.3, 3.2.4, 3.2.5.

2.13 As conxuncións

Dalgúas das conxuncións y locucións conxuntivas del gallego-asturiano son estas:

2.13.1 Coordinativas ou conectoras

- Copulativas: *y* (- *e* - *ya*), *nin*.
- Disxuntivas: *ou*, *ou... ou*, *xa... xa*, *ben... ben*, *ou ben... ou ben*.
- Adversativas: *peró* - *pro*, *mais* - *mas*, *senón* (*que*).
- Consecutivas: *conque*, *así que*, *de xeito que*, *de tal xeito que*.
- Locucións conectivas: *así* - *asina*, *entós* - *entoncias*, *d'este xeito*, *d'outro xeito*, *de todos os xeitos*, *así y todo*, *polo demáis*, *el demáis*, *agora ben*.

2.13.2 Subordinativas ou trespositoras

- Sustantivadoras d'oracións: *que* (*qu'*), *se* (completivo).
- Adverbializadoras d'oracións:
 - De lugar: *unde*, *undequera que*.
 - De tempo: *condo*, *condoquera que*, *mentres*, *entremestres*, *en conto*, *apenas*, *desque*, *antias que*, *despóis que*, *sempre que*.

- De modo: *como, comoquera que, según.*
- De causa: *como, pois - pos, porque, posto que, xa que, pola mor de que, por causa de que.*
- Finales: *pra que - pa que, con tal que.*
- Condicionales: *se, sempre que, a nun ser que, nun sendo que, quitando que, a pouco que, a menos que, agá que, como quira que.*
- Concesivas: *inda, aunque - aunque, por máis que, por muito que, a pesar de que.*

2.14 Prefixos y sufijos

2.14.1 Prefixos

Entre os principais prefixos poden destacarse os que siguen:

A-. Indica aportación ou achegamento:

acarretar, acantaciar, apegar, adormentar, amollecer / amolecer, afuracar, apalpar

DES-. Ten un valor negativo. Indica el contrario del verbo col que vai:

desfer (fer), desamecer (amecer), desdicir (dicir), desconocer (conocer), desatazar (atazar), desanougar (anougar)

EN-. Dá idea d' empezo, de penetración, d' interiorización:

embruxar, enfornar, enxabonar, enfarnar, engayada, enrestrar

ES-. Indica separación, desfaimento en partes:

esbarrigarse, esboronarse, escalcañar, esfaraguyar, esfoyar, esgarriar, escordar, espelurciar

RE-. Indica reforzamento, repetición:

refer, rebaxar, recebar, repoñer, reter, repousar

2.14.2 Sufijos

Estos son dalgús dos principais sufijos del gallego-asturiano:

-ACO, -ACA. Diminutivo, despectivo:

pequenaco, muyeraca, ruinaco

-AL. Conxunto o colectivo:

braxedal, toxal, meizal, pinal

-ANZA. Abstracción:

comparanza, acordanza

-AO (-ADO), -ADA. Conxunto, capacidade:

casarada, orbayada, fontecada, caldeirao ~ caldeirado

-AYO, -AYA. Despectivo:

probetayo, casaya, babayo

-AXO, -AXA. Despectivo:

llugarexo / lugarexo, homaxo, pequenaxa, trapaxo

-(D)URA. Abstracción:

feúra, guapura, tollura / tolura, ralura, amecedura, chiscadura

-EGO, -EGA. Afición. Tamén s'usa pra fer xentilicios:

nenego, pancega, naviego, tapiega

-EIRO, -EIRA. Afición ou oficio. Tamén s'usa pr'árboles ou conxunto s d'árboles:

carpinteiro, pescadeira, molieira, gayoleiro, aldromeira, llambueiro / lambueiro, peruyeira, figueira, castañeiro, carbayeira

-ENCIA. Abstracción:

parecencia, nacencia, conocencia

-ÍN, -ÍA. Diminutivo:

nenía, carreirín, cancía, pouquín

-OIRO. Indica el sitio unde se fai daqué. Tamén cualidá con un aquel despectivo:

llavadoiro / lavadoiro, pasadoiro, xebradoiro, enchedoiro, godoiro

-ÓN, -ÚA. Aumentativo, ás veces despectivo:

nenón, mozúa, berrón, grandúa

-OSO, -OSA. Cualidá:

gracioso, amañosa, cotroso, cobicioso

-TIBLE, -TIBRE. Cualidá:

vengatible, pensatible

3. SINTAXIS

3.1 Apostrofación

3.1.1 Apostaláfanse estas palabras:

- a) os pronomes *me*, *te*, *che* y *se*.
- b) as preposicióis *de* y *pra* (ou *pa*).
- c) a conxunción y relativo *que*.

3.1.2 Os pronomes *me*, *te*, *che* y *se*.

Apostaláfanse –según os casos– *m'*, *t'*, *ch'* y *s'*, condo yes sigue úa palabra qu'empieza por vocal ou *h*.

¿Nun m'escuitas?

É que xa t'avisara anoite

Eso a ti nun ch'importa miga

Tu deixa que s'amañen entre as dúas

¿Sabes quen m'axudóu el outro día?

Tía medo a que ch'esqueicera

Nun s'ouguía nin un ruído

Nun hai quen t'entenda

3.1.3 As preposicióis *de* y *pra* (ou *pa*).

3.1.3.1 Apostaláfanse *d'* condo a palabra que sigue empieza por vocal ou *h*.

Esa é a casa d'Antón

Xa vai sendo hora d'erguerse

Al cabo quedóu todo en augua d'ovos

Foi por un carradín d'herba

Eso é d'esta nena

Son cousas d'él

3.1.3.2 Apostrófase *pr'* (ou *p'*) condo a palabra que sigue empeza por *a* ou *ha*.

Tou féndolo pr'aforrar cuartos

Esa casa nun val pr'habitar

Marchóu pr'América

3.1.4 A conxunción y relativo *que*

3.1.4.1 Apostrófase *qu'* condo ye sigue úa palabra qu'empeza por vocal ou *h*.

Tíamos qu'empezar mañá

Hai qu'ir axudarye

Resulta qu'ún d'esos era conocido noso

Máis grande qu'antias sí que ta

Compróu úa casa qu'había en Bual

3.1.4.2 Nun s'apostrofa el *qué* exclamativo ou interrogativo.

¿Qué hora é?

¡Qué amarrega amañaron!

3.2 Contracción

3.2.1 Dalgúas preposicións contráinse cos artigos d'este xeito:

	EL	A	OS	AS
A	al	á	-	ás
DE	del	da	dos	das
PRA ~ PA	pral ~ pal	prá ~ pá	-	pras ~ pas
CON	col	cua ~ coa	cos	cuas ~ coas
EN	nel	na	nos	nas
POR	pol	pola'	polos'	polas'

¹ Na zona de palatalización del L- y -LL- llatinos fáinse as contraccións *polla*, *pollos*, *pollas*.

Nos conceyos unde s'usan os artigos *la*, *las* y *los*, al hora d'escribir son estas as contraccións:

	LA	LAS	LOS
A	-	-	-
DE	-	-	-
PRA - PA	-	-	-
CON	cola	colas	colas
EN	na	nas	nos
POR	pola	polas	polos

Nos conceyos unde s'usa el artículo *o*, ademáis das xa ditas nel primeiro cuadro con *a*, *os* y *as*, escríbense estas contraccións:

	A	DE	PRA	CON	EN	POR
O	ó	do	pro	co	no	polo

3.2.2 Preposición *en* + indefinido *un*, *ún*:

En + un: *nun*

En + ún: *nún*

En + úa (~ unha): *núa* (~ *nunha*)

En + us (~ unhos): *nus* (~ *nunhos*)

En + úas (~ unhas): *núas* (~ *nunhas*)

3.2.3 Preposición *en* + indefinido *outro*:

En + outro: *noutro*

En + outra: *noutra*

En + outros: *noutro*

En + outras: *noutras*

3.2.4 Preposición *en* + pronome *él*:

En + él: *nel*

En + ella / ela: *nella* / *nela*

En + ellos / ellos: *nellos* / *nelos*

En + ellas / elas: *nellas* / *nelas*

En + ello / elo: *nello* / *nelo*

3.2.5 Preposición *en* + demostrativos *este*, *ese* y *aquel*:

En + este: *neste*

En + esta: *nesta*

En + esto: *nesto*

En + estos: *nestos*

En + estas: *nestas*

En + ese: *nese*

En + esa: *nesa*

En + eso: *neso*

En + esos: *nesos*

En + esas: *nesas*

En + aquel: *naquel*

En + aquella / aquela: *naquella / naquela*

En + aquello / aquilo: *naquello / naquelo*

En + aquellos / aquellos: *naquellos / naquelos*

En + aquellas / aquellas: *naquellas / naquelas*

3.2.6 As formas átonas de 3ª persona (obxeto directo) contráinse cuas átonas de 1ª, 2ª y 3ª persona (obxeto indirecto) según este cuadro:

	LO	LA	LOS	LAS
ME	mo	ma	mas	mas
CHE	cho	cha	chos	chas
YE	yo	ya	yos	yas
NOS	nolo	nola	noles	nolas
VOS	volos	vola	volos	volas
YES	yelos	yela	yelos	yelas

Nel caso das formas *nos*, *vos* e *yes*, a súa contracción non sempre se dá, podendo escribirse tamén: *nos lo*, *vos la*, *yes la*, etc.

3.3 Sonidos finales de formas verbales

3.3.1 Infinitivo

As formas do infinitivo, cando van seguidas dos pronomes persoais *lo*, *la*, *los*, *las*, compórtanse de dous xeitos, según se en zona de palatalización ou non:

- a) Na zona de palatalización, asimíllase el *r* del infinitivo y el *l* del pronome: *coyello, comprallo, desfellas, moyallos*.
- b) Na zona de non palatalización, el *r* final del infinitivo pérdese al xuntarse col *l* del pronome: *coyelo, compralo, desfelas, moyalos*.

Nas zonas máis al este, el infinitivo, tamén al xuntarse cos pronomes personales *me, te, che, ye, yes, nos, vos, se*, pode perder el *r* final: *fenos, cansame, diciye, pueyes*, etc.

3.3.2 Primeiras personas del plural

El *-s* final del P₄ pérdese condo vai xunta el pronome *nos*:

mirámonos, achegábamonos, fixéramonos

